

"למה לא הזכירו אותי" [1]

טוען הבמאי משה הלוי, אחרי הצלחת שלמה המלך ושלמי הסנדלר ב"קאמרי"

תמר אבידר

יש מי שילווה את הצגת־הבכורה של "שלמה המלך ושלמי הסנדלר" בתיאטרון הקאמרי ב"כאב לב" כואב לו על שהמחזה נולד "ממש כ..." – ללא אב וללא אם: "מדוע לא הזכירו את חלקי שלי בכתיבת המחזה, בעבודת היצירה שלו ובהעלאתו המוקדמת על בימת "אהל" ? – שוואל הבמאי הוותיק משה הלוי, ושואלת גם רעייתו, השחקנית לאה דגנית

"שלמה מלך ושלמי הסנדלר" מעורר בהם שפע של זכרונות, שנמהלו לאחרונה בתבלין מרירות אקטואלי: זכרונות משנת 1947, על עבודת השלישיה סמי גרונימן-משה הלוי – נתן אלתרמן, כשחברי הנהלת "אהל" פוכרים ידיהם בעצבנות בתקופת החזרות וטוענים בחשש: מה הלוי הולך לעשות? קטסטרופה! מי זה שמע, כי יעשו קומדיה עם פזמונים וריקודים – מן התנ"ך!!

אבל "שלמה המלך ושלמי הסנדלר" היה "שלאגר" גדול והוצג למעלה מ־300 פעם בארץ – גם בסיבוב "אהל" בבירות אירופה, בשנת 1959 – והנחיל נחת־רוח מרובה לכל הנוגעים בדבר.

אף כי משה הלוי מקדים ואומר את הפתגם הרוסי, "את המנצחים – אין דנים", הוא עורך בקול רם חשבון קטן עם "הקאמרי" המנצח ועם הגירסה המחודשת של

[1] נדפס במעריב, 2 באוקטובר 1964

״שלמה המלך ושלמי הסנדלר״, ובהזדמנות זו הוא מרענן כמה מן הזכרונות התיאטרוניים שלו:

״את סמי גרונמן, מחבר המחזה היכרתי באחד הביקורים שלי בברלין, חיפשתי שם קשרים עם אנשי תיאטרון והמליצו עליו בפני כעל איש האוהב תיאטרון בכל נימי נפשו שהיה בשעתו הפטרון של הלהקה הווילנאית, זה תיאטרון האידיש הנודע. באתי אל משרדו, משרד עורך־דין. הוא היה איש שמנמן, עיניים חייכניות, טיפוס של ממשל־משלים, מעין איזופוס מודרני. כששע על מטרת בואי – ירה בי מיד אחת מהברקותיו: זוהי הפעם הראשונה שאני רואה יהודי מארץ־ישראל הבא לאסוף מחזות ולא כספים...״

״אני הוא שהצעתי...״

לאחר שגרונימן עלה לארץ – ממשיך מר הלוי – הוא בא אלי ל״אהל״, יחד עם מרגוט קלאוזנר, שהציעה לי מחזה שלו כתוב גרמנית, ׳החכם והכסיל׳. עברתי על הכתוב ומצאתי בו חומר תיאטרוני, אבל, זה עדיין לא היה מחזה להצגה. הסכמתי לקבלו, בתנאי שגרונמן יסכים לעבוד אתי, כשאלתרמן ניאות לתרגם את הגירסה הבימתית ולהוסיף לה פזמונים. ראיתי בכך הישג, שכן אלתרמן מקבל על עצמו אך ורק משימות מעניינות״.

משה הלוי היושב עמי בשעת אחר־הצהרים רגועה בחדר־האורחים המרווח שלו, בדירתו, מוציא מן המעטפה דפים מצהיבים מיושן. אלה הם דפי־העבודה השמורים עמו מימי החזרות על המחזה. אלתרמן היה מעביר לו את החומר, ״ישר מן המטבח״; עדיין לא הספיקו להדפיס אתת החרוזים והפזמונים בחוברת ועבדו עליהם דפים־דפים, עליהם ניראים תיקונים ומחיקות של הרגע האחרון.

הלוי אינו שוכח לציין, כי תחילה הוצע המחזה ל״הבימה״.

מדגיש הבמאי הוותיק: ״אני הוא זה ש׳סחבתי׳ את המחזה לצד המוסיקאלי, אני הוא זה שהשפעתי על גרונמן ואלתרמן שיחברו פזמונים (״סונגים״ – בלשון דיבורו), ועתה בא בונים ומעמיד פנים תמהות; לא ידעתי כלל, הלוי, כי במחזה שלך היו פזמונים. כן, כיום מצויים תחת ידי פזמונים מן המחזה, שאינם נמצאים אפילו אצל אלתרמן״.

ב״אהל״ היה צביון תנ״כי

אבל בעוד שבגירסת "הקאמרי" מחולקים הפזמונים כמעט שווה בשווה בין שלמה־שלמי, נעמה ונפרית – הרי שבגירסת "אהל" הושרו הפזמונים בעיקר על־ידי שלמה (שמחה צחובל המנוח) ובת־שבע עמו (לאה דגנית). בהצגה הנוכחית שונה כליל מעמדה של בת־שבע במערכת הסיפורית של המחזה – וגם אין היא שרה כלל. המוסיקה ב"אהל" נכתבה בידי עמירן (פוגצ'וב) וניתן לה צביון מקורי תנ"כי (?), בעוד שלדעת הלוי חותרת המוסיקה של ארגוב ב"קאמרי" לעממיות ולפופולריזאציה של הלחן.

צחובל המנוח אהב מאוד את תפקידו והוא היה מלכותי בהופעתו. בשנת 1956, כאשר חודשה ההצגה, כבר היה צחובל חולה אנוש בגרונו. תחילה ניסה להמשיך להופיע, אבל קולו הלך ובגד בו ובהצגה אחת היה על לאה דגנית לסיים פזמון שהוא התחיל בו. לאחר מכן, כאשר באו בהצעה ל"אהל" לחדש את המחזה – השיבה ההנהלה: "אין טעם, כאשר צחובל איננו".

כולם רוצים להיות "כמו"

לאה דגנית רוגזת על כך. לדעתה, לא היה צריך "אהל" להעביר את זכויות המחזה לתיאטרון אחר, שכן הצגה זו היא בבחינת נכס צאן ברזל ל"אהל" ואין משליכים אותה, כך סתם, למחסן, לנצח. מן התבונה היה לחזור ולהעלות אותה עוד ועוד – כמקובל במכובדים שבתיאטרוני העולם: נוטלים הצגות קלאסיות ומעלים אותן אחת לכמה שנים. תמיד יימצא הקהל החדש לכך.

מה היתה הרגשתו של הבמאי בראותו את "הצגתו" מועלית על הבמה במחלצות כה שונות? הלוי זהיר בתשובתו: הבמאי בונים והצייר נבון עשו עבודה יפה. הטקסט נשמע טוב מאוד – השחקנים יודעים להגישו כהלכה. אילי גורליצקי הוא טוב מאוד בתפקיד שלמי אבל חסר לו הוד־מלכות בתפקיד שלמה, "ואני סבור כי טוב היו עושים ב'קאמרי' אילו היו נוהגים כשם שנהגה להקת התיאטרון של צמח בניו־יורק, שהעלתה שם את המחזה: שני שחקנים **שונים** שיחקו בתפקידי שלמה מהלך ושלמי הסנדלר. ואשר לרושם הכללי מן המחזה: העממיות היתרה הפריעה לי, כי כאשר אני העליתי את המחזה ב'אהל' רציתי להיות אולי מזוקק ומזוכך מדי בגישתי להצגה, הקפדתי על הסגנון המקורי, התנ"כי. לא השתדלתי לעשות הכל למען הפופולריות. אבל הרי זוהי הצרה כיום עם התיאטרון שלנו. המשימה נעלמה. עכשיו רוצים כולם להיות כמו התיאטרון באמריקה, כמו התיאטרון באירופה. ואילו אנחנו התשדלנו להיות לא כמו, אלא להיות מקוריים, זהו ההבדל..."

לאה דגנית, שגם היא חשה עצמה נפגעת בשל ההתעלמות המוחלטת מחלקו של הלוי ביצירת ההצגה המקורית – מצליפה בלשונה: "ההצגה שראינו ב'קאמרי' היא 'שאו' עם "גירלס" הוליבודיות, לא תנ"כיות זוהי ספקולציה על הקופה!"

ואחר־כך היא חולקת מחמאות לשחקנים, לבמאי בונים, לצייר התפאורה אריה נבון. נו, אז אם כל כך טוב – אז מדוע כל כך רע? משום, שאולי אין הנחתום מעיד על עיסתו וגם לא על עיסתם של אחרים...